

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ

ΑΡΧΑΙΑ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ-ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Αριστοτέλους, Προτρεπτικός προς Θεμισώνα

Τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οἷον τὸ σῶμα καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, καθάπερ ὄργανά τινα ὑπόκειται, τούτων δ' ἐπικίνδυνός ἐστιν ἡ χρῆσις, καὶ πλέον θάτερον ἀπεργάζεται τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις. Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτὴν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως, δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα. Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως.

Ἔτι τοίνυν ἄλλαι μὲν εἰσὶν αἱ ποιοῦσαι ἕκαστον τῶν ἐν τῷ βίῳ πλεονεκτημάτων ἐπιστῆμαι, ἄλλαι δὲ αἱ χρώμεναι ταύταις, καὶ ἄλλαι μὲν αἱ ὑπηρετοῦσαι, ἕτεροι δὲ αἱ ἐπιτάττουσαι, ἐν αἷς ἐστὶν ὡς ἂν ἡγεμονικωτέροις ὑπαρχούσαις τὸ κυρίως ὄν ἀγαθόν. Εἰ τοίνυν μόνη ἡ τοῦ κρίνειν ἔχουσα τὴν ὀρθότητα καὶ ἡ τῷ λόγῳ χρωμένη καὶ ἡ τὸ ὅλον ἀγαθὸν θεωροῦσα, ἣτις ἐστὶ φιλοσοφία, χρῆσθαι πᾶσι καὶ ἐπιτάττειν κατὰ φύσιν δύναται, φιλοσοφητέον ἐκ παντὸς τρόπου, ὡς μόνης φιλοσοφίας τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀναμάρτητον ἐπιτακτικὴν φρόνησιν ἐν ἑαυτῇ περιεχούσης.

A. Με βάση το δοθέν απόσπασμα να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ως Σωστές (Σ) ή Λανθασμένες (Λ).

1. Το ρηματικό επίθετο *φιλοσοφητέον* αποτελεί την κατάληξη και των δυο συλλογισμών του αποσπάσματος.
2. Στο απόσπασμα *«ἄλλαι μὲν εἰσὶν αἱ ποιοῦσαι ἕκαστον τῶν ἐν τῷ βίῳ πλεονεκτημάτων ἐπιστῆμαι, ἄλλαι δὲ αἱ χρώμεναι ταύταις, καὶ ἄλλαι μὲν αἱ ὑπηρετοῦσαι»* εντοπίζεται το σχῆμα ἐξ ἀναλόγου.
3. Η χρήση υποθετικού συλλογισμού μαρτυρά τον δογματικό χαρακτήρα του Αριστοτέλη.
4. Ο παραπάνω Προτρεπτικός λόγος του Αριστοτέλη ἔχει πολιτικό περιεχόμενο και απευθύνεται στον Κύπριο βασιλιά Θεμισώνα.
5. Η φιλοσοφία υπερτερεῖ ἐναντι τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, καθεμία ἀπὸ τα ὁποῖες ἔχει διαφορετικὴ στόχευση.

Μονάδες 10

B1. Με ποιο τρόπο ο χειρισμός των εργαλείων που διαθέτει ο άνθρωπος δε θα αποβεί επικίνδυνος για τον ίδιο και τους συμπολίτες του;

Μονάδες 10

B2. Ποια είναι η σχέση της φιλοσοφίας με τις υπόλοιπες επιστήμες, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, και πώς αιτιολογεί αυτή τη θέση του στη δεύτερη παράγραφο του λόγου;

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε ως σωστές ή λανθασμένες τις παρακάτω προτάσεις:

- A. Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος πέθανε στη Χαλκίδα το 384 πΧ, το τρίτο έτος της εκατοστής δέκατης τέταρτης Ολυμπιάδας.
- B. Ο Πλάτωνας, σαράντα χρόνια σχεδόν μεγαλύτερος από τον Αριστοτέλη, αναγνώρισε αμέσως τις αρετές του μαθητή του.

- Γ. Όταν ο Αριστοτέλης ίδρυσε το Λύκειο, διευθυντής της Ακαδημίας ήταν ο Σπεύσιππος.
Δ. Ο παιάνας που συνέθεσε ο Αριστοτέλης προς τιμήν του Φιλίππου αποτέλεσε αφορμή για κατηγορία ασέβειας προς τον θεό Απόλλωνα.
Ε. Ο Δημόκριτος, ο μεγάλος ατομικός φιλόσοφος του 5ου/4ου αι. π.Χ., μίλησε για την ευδαιμονία με μεγάλη σαφήνεια και κατέληξε ότι «ἦθος ἀνθρώπου δαίμων» .

Μονάδες 10

B4. ὑποκείμενα, θησόμεθα, διάξιν, επιτάττουσαι, ἡγεμονικωτέραις : Για καθεμία από τις παραπάνω λέξεις του κειμένου, να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό και ένα ομόρριζο επίθετο της νέας ελληνικής, απλό ή σύνθετο.

Μονάδες 10

B5. Ο κωμικός ποιητής Αριστοφάνης, στο έργο του «Νεφέλες», δίνει μια εικόνα της φιλοσοφικής ενασχόλησης και της απήχησης που είχαν στην εποχή τους οι φιλόσοφοι και οι σοφιστές. Συμφωνεί η παραπάνω άποψη με τη θέση του Αριστοτέλη, όπως διατυπώνεται στο Κείμενο Αναφοράς;

Ο Στρεψιάδης παίρνει την απόφαση να στείλει τον γιο του, Φειδιππίδη στο σπουδαστήριο του Σωκράτη για να μάθει τον άδικο και τον δίκαιο λόγο και έτσι να γλιτώσει από τους δανειστές του.

ΣΤΡ. Κοίταξε έξω. Βλέπεις εκείνη την πορτούλα, το σπιτάκι;

ΦΕΙ. Βλέπω. Μα, αλήθεια, τί είν' αυτό, πατέρα;

ΣΤΡ. Είναι εργαστήριο για πνεύματα σοφά. Μένουν σ' αυτό κάτι άντρες που διδάσκουν ότι ο ουρανός είναι φούρνος και μας ζώνει γύρω γύρω, κι εμείς τα κάρβουνά του. Αυτοί σε μαθαίνουν, αν πληρωθούν, να βγαίνεις στα λόγια νικητής, άδικα ή δίκια.

ΦΕΙ. Και ποιοί είναι;

ΣΤΡ. Πώς τους λεν δεν καλοξέρω· μελετοερευνητές φιλόσοφοι πολύ σπουδαίοι.

ΦΕΙ. Πουφ! Είναι κάτι λέτσοι· ξέρω, ξέρω. Μιλάς γι' αυτούς τους κιτρινιάρηδες αγύρτες, τους ξυπόλυτους· ένας, ο βλαμμένος Σωκράτης και μαζί κι ο Χαιρεφώντας.

ΣΤΡ. Μη σαλιαρίζεις· πάψε. Αν για τ' αλεύρι γνοιάζεσαι του πατέρα σου, παράτα τις ιπασίες και γίνε μαθητής τους.

....

(Πηγαίνουν να στο σπουδαστήριο του Σωκράτη και τον βρίσκουν να αεροβατεί κρεμασμένος)

ΣΤΡ. Σωκράτη, Σωκρατάκη!

ΣΩΚΡ. Τί με καλείς, εφήμερο εσύ πλάσμα;

ΣΤΡ. Πες πρώτα, να χαρείς· εκεί τί κάνεις;

ΣΩΚ. Αεροβατώ και περιεργάζομαι την πορεία του ήλιου.

ΣΤΡ. Μπήκες σε κοφίνι και κάνεις έρευνες για τους θεούς και δεν θα μπορούσες να το κάνεις από τη γη;

ΣΩΚ. Ποτέ δε θα μπορούσα σωστά τα υπέργεια νά 'βρω, αν δεν κρεμούσα εδώ επάνω τη σκέψη μου, αν δεν έσμιγα τη λεπτή σκέψη μου με τον όμοιο της λεπτό αέρα.

Μονάδες 10

Απαντήσεις διαγωνίσματος—Αριστοτέλης, Προτρεπτικός προς Θεμίσωνα

Α. Σ, Λ, Λ, Λ, Σ

B1. Τα εργαλεία/όργανα που έχει ο άνθρωπος στη ζωή του («τὰ ὑποκείμενα») είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν θετικά ή αρνητικά, ανάλογα με το αν θα χρησιμοποιηθούν με τρόπο ορθό ή εσφαλμένο. Η θέση αυτή συναντάται σε αρκετούς αρχαίους συγγραφείς: ο άνθρωπος είναι προικισμένος από τη φύση με όπλα που τον καθιστούν ικανό τόσο για το καλό όσο και για το κακό. Όταν τα αξιοποιεί με γνώμονα τη φρόνηση και την αρετή, μπορεί και ο ίδιος να τελειωθεί και να συμβάλει στην πρόοδο και την ευημερία της κοινωνίας. Για να αποφευχθεί η επικίνδυνη χρήση των φυσικών του εφοδίων είναι αναγκαία η κατοχή γνώσεων, τις οποίες πρέπει ο άνθρωπος να επιδιώκει. Συγκεκριμένα, οφείλει να στραφεί προς την ανώτερη μορφή γνώσης, τη φιλοσοφία, μια επιστήμη που θα του επιτρέψει να χειραγωγήσει τα πάθη του, να ελέγξει τις φυσικές καταβολές του και να τις κατευθύνει προς το αγαθό. Η φιλοσοφική μελέτη θα προσφέρει στον άνθρωπο έναν καλύτερο πολιτικό αλλά και ιδιωτικό βίο. Μάλιστα, ο φιλόσοφος παραθέτει με ανιούσα κλιμάκωση («ὀρέγεσθαι, κτᾶσθαι, χρῆσθαι») τα τρία απαραίτητα που περιγράφουν αυτή την πορεία του ανθρώπου από την έμφυτη επιθυμία για γνώση προς την απόκτησή της και τελικά την ωφέλιμη αξιοποίησή της.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε αυτό το οποίο επανειλημμένα έχει τονίσει ο Αριστοτέλης στα έργα του: είναι επιλογή του ανθρώπου να ακολουθήσει τον δρόμο της αρετής ή της κακίας. Εδώ τίθεται η έννοια της προαιρέσεως και της ελεύθερης επιλογής, που αποτελεί απαραίτητο χαρακτηριστικό της αρετής. Ο ίδιος ο άνθρωπος είναι υπεύθυνος για τη στάση ζωής που θα επιλέξει. Ως έλλογο όν έχει όλα τα εφόδια και μπορεί να τα θέσει στην υπηρεσία του καλού ή του κακού.

B2. Ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για διάφορες επιστήμες, οι οποίες αποβλέπουν στη βελτίωση του ανθρώπινου βίου, καθεμία με διαφορετική λειτουργία και στόχευση («ἄλλαι μὲν εἰσὶν αἱ ποιῶσαι ... αἱ ἐπιτάττουσαι »). Άλλες από αυτές αξιοποιούν προηγούμενες γνώσεις, άλλες υποτάσσονται και διευκολύνουν τις υπόλοιπες κι άλλες καθοδηγούν. Αλληλοεξαρτώνται και συνδυάζονται, ώστε μέσα από την αξιοποίησή τους στον θεωρητικό και πρακτικό τομέα να εξασφαλίσουν στον άνθρωπο τα μέσα για τη βελτίωση του βίου του.

Η φιλοσοφία θεωρείται ανώτερη από όλες τις άλλες γνώσεις. Η υπεροχή της οφείλεται σε τρία χαρακτηριστικά, που μόνο αυτή διαθέτει: κατέχει την ορθή κρίση, χρησιμοποιεί τον λόγο και θεωρεί το αγαθό στο σύνολό του («ἢ τοῦ κρίνειν ἔχουσα τὴν ὀρθότητα καὶ ἢ τῷ λόγῳ χρωμένη καὶ ἢ τὸ ὅλον ἀγαθὸν θεωροῦσα»). Με τον όρο *ορθή κρίση* ο φιλόσοφος αναφέρεται στην ευβουλία, στη σωστή κρίση. Ο φρόνιμος άνθρωπος σκέφτεται με την λογική και καταλήγει σε σωστές αποφάσεις. Η φιλοσοφία διαθέτει και χρησιμοποιεί τον λόγο. Με τον όρο *λόγος* εννοείται τόσο ο έναρθρος λόγος (ομιλία) όσο και ο ενδιαθέτος (λογική σκέψη), χαρακτηριστικό μόνο του ανθρώπινου είδους). Ο Αριστοτέλης ορίζει το *ἀγαθὸν* ως το τέλος, τον σκοπό μιας σειράς ανθρώπινων πράξεων. Κυριολεκτικό και ολικό ἀγαθὸν είναι εκείνο που δεν αποτελεί μέσο για την επίτευξη ενός επόμενου σκοπού, αλλά είναι ο απώτατος σκοπός και η τελική κατάληξη του ανθρώπινου βίου. Κατά τον Αριστοτέλη το κατεξοχὴν ἀγαθὸν είναι η ευδαιμονία: *ζωὴ σπουδαία*. (Τοῦτ' ἄρα ἐστὶ τὸ

τέλεον ἀγαθόν, ὅπερ ἦν ἡ εὐδαιμονία Ἠθικὰ Εὐδῆμια). Για τους παραπάνω λόγους ο φιλόσοφος επανειλημμένα προτρέπει τους ανθρώπους να στραφούν προς την ανώτερη επιστήμη, τη φιλοσοφία και να απολαύσουν τα αγαθά που προσφέρει για έναν ευδαίμονα βίο.

B3. Λ, Σ, Λ, Λ, Λ

B4. κειμήλιο, αντικειμενικός

θήκη, επιθετικός,

αγωγή, ανάγωγος

τάξη, τακτικός,

ηγεσία, ηγεμονικός

B5. Στα δυο απόσπασματά γίνεται λόγος για τη αξία και τα οφέλη της φιλοσοφικής ενασχόλησης, θεωρημένα από διαφορετική σκοπιά. Ο γνωστός κωμωδιογράφος Αριστοφάνης σχολιάζει με καυστικό τρόπο τα κακώς κείμενα της εποχής του, μέσα από μια γελοιογραφική αναπαράσταση του Σωκράτη. Εμφανίζεται να φιλοσοφεί αεροβατώντας και να εξετάζει με στοχαστική διάθεση τον ήλιο. Ο ποιητής με την κωμωδία του σατιρίζει τους σοφιστές και γενικότερα τους φιλοσόφους της αρχαίας Αθήνας αλλά και τον Σωκράτη, που τάχα διαφθείρει τους νέους με τη διδασκαλία του, παρόλο που ο Σωκράτης δεν δίδαξε ποτέ την σοφιστεία. Οι φιλόσοφοι περιγράφονται ως άνθρωποι αποκομμένοι από την καθημερινότητα, εκτός πραγματικότητας που δεν χαίρουν ιδιαίτερης εκτίμησης από τους συμπολίτες τους («Μιλάς γι' αυτούς τους κιτρινώρηδες αγύρτες, τους ξυπόλυτους») και η ενασχόληση με τη φιλοσοφία ως μια δραστηριότητα που διδάσκει το ψεύδος, ανούσιες τακτικές και σοφίσματα.

Αντίθετα, ο Αριστοτέλης στο κείμενο αναφοράς συνδέει τη φιλοσοφία με τον ανθρώπινο βίο σε πολιτικό και ιδιωτικό επίπεδο. Η φιλοσοφία είναι η ανώτερη των επιστημών και βοηθά τον άνθρωπο να διακρίνει το καλό από το κακό, το ωφέλιμο από το βλαβερό, το δίκαιο από το άδικο και μπορεί να εξασφαλίσει την ευδαιμονία. Τα οφέλη που προσφέρει σε όποιον εμβαθύνει στη φιλοσοφική σκέψη είναι πολλαπλά και αφορούν δυο πτυχές της ανθρώπινης δράσης : τη σχέση του ελεύθερου πολίτη με την κοινωνία του και την επιλογή του ωφέλιμου ιδιωτικού βίου. Στην κύρια σημασία του το ουσιαστικό *πολιτεία* δηλώνει τον τρόπο ζωής μέσα στην πόλη, ενώ το ρήμα *πολιτεύομαι* σημαίνει τη σχέση του ελεύθερου πολίτη με την κοινωνία στην οποία ζει, τον τρόπο με τον οποίο αυτός εντάσσεται στη δημόσια ζωή. Σχετικά με τον ωφέλιμο ιδιωτικό βίο που προσφέρει η φιλοσοφική μελέτη, αυτός συμπίπτει με τον άριστο βίο που σχετίζεται με την αρετή.

Επομένως, παρατηρείται μια διάσταση απόψεων ανάμεσα στους δυο δημιουργούς. Για τον Αριστοφάνη, ο φιλόσοφος αποσύρεται από τον κόσμο και εστιάζει στην αφηρημένη σκέψη που ξενίζει τον απλό άνθρωπο, άποψη σαφώς υπερβολική που εξηγείται από την ίδια τη φύση του σατιρικού είδους που υπηρετεί, ενώ για τον Αριστοτέλη η φιλοσοφία θεωρείται η διερεύνηση του πρώτου και ύψιστου αγαθού και πρέπει να επιδιώκεται από όλους τους ανθρώπους.